

Rocznik Sławistyczny, t. LXX, 2021

ISSN 0080-3588

DOI: 10.24425/rslaw.2021.138353

Tadeusz Lewaszkiewicz*

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Poznań**Wzorowa monografia słoweńskiej antroponimii i toponimii**

Rec.: Silvo Torkar, **Zgodovinska antroponimija in toponimija vzhodne Tolminske**. – Ljubljana: ZRC SAZU – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 2020. – 325 s.

Prezentowana monografia jest poświęcona historycznej antroponimii i toponimii słoweńskiego wschodniego Tolmińska, regionu w północno-zachodniej Słowenii, który obejmuje gminy Tolmin i Cerklje. Materiał pochodzi częściowo również z gmin Idrija i Kobarid. Ponieważ taka lokalizacja może nie wystarczyć językoznawcom spoza Słowenii, dodam, że chodzi o obszar na północny zachód od Lublany, na południe od Triglavu (2863 m n.p.m.) i na zachód od Škofjeje Loke. Silvo Torkar, autor recenzowanej książki, jest znanym językoznawcą słoweńskim, pracownikiem Zakładu Etymologiczno-Onomastycznego Instytutu Języka Słoweńskiego im. Frana Ramovša Centrum Badań Naukowych Słoweńskiej Akademii Nauk i Sztuk. Zajmuje się szeroko rozumianą onomastyką słowiańską, przy czym materiał słoweński rozpatruje również w kontekście ogólnosłowiańskim.

Praca składa się z krótkiej *Przedmowy/Predgovor* (s. 7–8) oraz z dziewięciu rozdziałów, w których S. Torkar przedstawił wyniki badań nad antroponimią oraz toponimią wschodniego Tolmińska. Oprócz tego w książce znajdują się

* Tadeusz Lewaszkiewicz, Professor, Adam Mickiewicz University, Institute of Polish Philologie, Poznań, Poland.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0676-9841>.

e-mail: lewtad@interia.pl.

następujące części składowe: trzy streszczenia (słoweńskie, angielskie i rosyjskie, s. 239–251), *Wykaz skrótów* (s. 253–254), bardzo obszerny wykaz *Źródeł i literatury* (s. 255–281), *Dodatki/Aneks (Priloge)*, s. 293–320), *Indeks nazwisk* (s. 321–325).

Pierwszy rozdział, poświęcony problematyce teoretycznej, dotyczy zarówno antroponimii, jak i toponimii (*Miejsce antroponimów i toponimów w systemie nazw własnych // Mesto antroponimov in toponimov v sistemu lastnih imen*, s. 9–28). Autor pisze w nim o istocie nazw własnych, o historii badań onomastycznych w Słowenii, o kształtowaniu się struktury antroponimów niesłowiańskich (np. indiańskich, greckich, irańskich, celtyckich) i słowiańskich, o kształtowaniu się antroponimów słoweńskich, określa przedmiot monografii, przedstawia w skrócie historię regionu tołmińskiego oraz charakteryzuje pisownię wykorzystanych źródeł rękopiśmiennych.

Rozdział drugi dotyczy klasyfikacji antroponimów z punktu widzenia motywacji znaczeniowej (*Klasifikacija antroponimov po pomenski motivaciji*, s. 29–34). Autor wyróżnia nazwiska utworzone od: nazw osobowych, nazw miejscowych, nazw zawodów lub działalności, przydomków. Wymienia również 11 niejasnych nazwisk: *Biček, Brišar, Carli, Čarga, Derlink/Derling, Flinč/Flič, Hadalin, Klinkon, Kutin, Muzej, Sošnja*.

O niezwyklej akrybii S. Torkara świadczą szczegółowe dane statystyczne zamieszczone w 2.6., a dotyczące nazwisk przeanalizowanych w tym rozdziale. Dowiadujemy się m.in., że spośród 282 nazwisk poświadczonych w źródłach 194 są wciąż w użyciu, 88 zaś nie występuje już na zbadanym terenie. Inne informacje to m.in.: z 282 nazwisk 13 pochodzi od słoweńskich nazw zawodowych (w tym 3 nie są współcześnie poświadczane); od przydomków 85 nazwisk (w tym 19 nie jest współcześnie poświadczonych). Podrozdział 2.7. zawiera dokładne dane o językowych podstawach 194 żywotnych nazwisk, np. nazwiska pochodzenia niemieckiego i romańskiego (związane z obszarem kolonizacji tyrolskiej) – pochodzenia niemieckiego (19 nazwisk), np. *Frelih, Kajzer, Ortar, Torkar*; pochodzenia romańskiego (2): *Kemperle, Trojer/Trojar*; nazwiska pochodzenia niemieckiego (niezwiązane z obszarem kolonizacji tyrolskiej) – 13 nazwisk, np. *Burgar, Cimprič, Rink, Šturm*; nazwiska od ogólnosłoweńskich zapożyczeń niemieckich (5): *Cvek, Papež, Rutar, Štrukelj, Žefran*. Gdy chodzi o inne ustalenia Autora, wspomnę tylko, że 105 nazwisk reprezentuje słowiańskie pochodzenie, np. *Boguš, Božič, Dobravec, Kolenc, Kosmač, Medved, Oblak, Pipa, Poljak, Sova, Zgaga, Zlatoper*.

W rozdziale trzecim S. Torkar podał wyniki analizy motywacyjno-słotwórczej uwzględnionych nazwisk (*Motivacijsko-tvorbena analiza obravnavanih priimkov*, s. 35–38). Podzielił je na dwie zasadnicze grupy: nazwiska bezsufiksalne (równe motywującym leksemom) i nazwiska sufiksalne (składające się z podstawy słotwórczej i sufiksu patronimicznego). W grupie pierwszej znalazło się 6 typów nazwisk z łączną liczbą 52 podtypów. Grupę drugą

reprezentuje kilka typów: nazwiska na *-ič*, *-ec*, *-ec/-ič*, *-ar*, derywaty od innych nazwisk, np. *Bičič* (*Biček*).

Rozdział czwarty zawiera wnioski (*Sklepi*, s. 39–50). Obfituje zarówno w ogólne ustalenia, jak i w szczegółowe informacje. Mamy więc tutaj m.in. rozważania o procesie formowania się nazwisk w świetle źródeł od drugiej połowy XV wieku, wykaz derywatów patronimicznych utworzonych od nazwisk (np. *Flander* > **Flandrič*, *Hvala* > **Hvalič*), porównanie przykładów antroponimów ze źródeł z 1515 i 1523 roku ze względu na sposób zapisywania, wykaz antroponimów ze źródeł przed 1515 rokiem – poświadczonych na obszarze tołmińskim i innych terenach słoweńskich.

Rozdział piąty to alfabetyczny *Słownik wschodniotolmińskich nazwisk* (*Slovar vzhodnotolminskih priimkov*, s. 51–160). Poszczególne artykuły hasłowe są starannie opracowane. Po hasle S. Torkar podaje poświadczenia źródłowe, etymologię, dane statystyczne o liczbie poświadczeń w całej Słowenii i w jej regionach, czasem różne informacje historyczne i z zakresu kultury. Poniżej zamieszczam dwa artykuły hasłowe (**KRISTANČIČ**, s. 105; **OBREKAR**, s. 125):

†KRISTANČIČ, v virih 1591 v Kojci *Matia Sapuschiach locho Cristianigh*, 1598 in 1624 prav tam *Adam Christantschiz*, zapisan 1598 tudi kot *Christantschig*; zapisi odražajo nihanje med priponskima variantama *-ič* in *-čič*. Priimek je nastal kot patronimik iz krstnega imena **Kristan*, izpričanega na Tolminskem 1377 v Žabčah (*Cristanus*). Priimek se na Tolminskem ni obdržal. V RS je 193 oseb s tem priimkom, od tega 156 v goriški statistični regiji. Žarišče goriškega priimka *Kristančič* je v Brdih, kjer je izpričan 1610 v Kozarnem *Blaž Christancig* (Stres 2005: 103).

OBREKAR, v virih 1624 na Prapetnem Brdu *Melchior Obregger*, 1654 prav tam *Obrekher*, v letih od 1654 do 1708 na Slapu, na Prapetnem Brdu in v Volčah 10 vpisov rojstev otrok s priimkom *Obrekar*, *Obrechar* (LBap I ŠG), 1680–1688 na Slapu ob Idrijci *Luches Obrechar*, 26.IV.1736, 4.XI.1739 in 25.VIII.1742 prav tam *Vrban Oberrekar*, 30.III.1738 prav tam *Andreas Obrekar* (LBap IV ŠG); 1948 je bil priimek *Obrekar* izpričan v Dolenji Trebuši, Ročah, na Slapu ob Idrijci, na Idrijci pri Bači in na Modrejcah (Kartoteka ZSSP, šk. 94); sodeč po starejših zapisih, je treba priimek izvajati iz nemške izposojenke s podstavo *Obereck* 'gorenje brdo', ki pa se je – tudi zaradi vokalne redukcije – naslonila na slovensko sestavljeno podstavo **obreka* (← *ob reki*). Spada med redkeje toliminske priimke, v RS šteje le 29 nosilcev, od tega 16 v goriški statistični regiji.

Druga część książki poświęcona jest wschodniotolmińskim toponimom. Rozdział szósty zawiera przejrzystą klasyfikację toponimów z punktu widzenia motywacji znaczeniowej (*Klasifikacija toponimov po pomenski motivaciji*, s. 161–162). Wyróżniono tutaj dwa zasadnicze typy: nazwy miejscowości ze względu na motywację powstania i nazwy wsi/przysiółków ze względu na motywację powstania. W obrębie pierwszego typu Autor wyszczególnił 6 pod-

typów (m.in. nazwy miejscowe pochodne od nazw roślin, np. *Bukovo*, *Grahovo*, i pochodne od nazw osobowych, np. *Petrovo Brdo*). Drugi typ składa się z pięciu podtypów, m.in. nazwy wsi/przysiółków pochodne od nazw roślin, np. *Bukovica*; od nazw zwierząt, np. *Kobilnik*; od działalności człowieka, np. *Svinače*.

W rozdziale siódmym Autor podaje wyniki analizy motywacyjno-słowotwórczej poświadczonych toponimów (*Motivacijsko-tvorbena analiza obravnavanih toponimov*, s. 163–170). Wyróżnia 6 zasadniczych typów toponimów, wśród których przeprowadza dokładniejszy podział. Przykładowo wymienię typ 7.1., składający się z podtypu 7.1.1. (*Nazwy miejscowe, które powstały w wyniku onimizacji apelatywów i transonimizacji*, np. *Gora* (*Šentviška*), *Police*, *Polje*) oraz 7.1.2. (*Nazwy wsi/przysiółków, które powstały w wyniku onimizacji apelatywów i transonimizacji*, np. *Brdo*, *Dolina*, *Svinače*).

Punkt 7.7. (s. 164–168) to tabela ukazująca strukturę motywacyjno-słowotwórczą wschodniotolmińskich toponimów (nazw miejscowości oraz wsi/przysiółków). Jest to przejrzysta i niezwykle ważna charakterystyka wybranego i opracowanego materiału. Kilka przykładów: „Grant – onimizacja bawarskonem. apel. *grant* ‘korito’, transonimizacja iz mtn”; „Grudnica – pripona *-ica* z univerb. **Grudna gora*, transonimizacja iz orn”; „Podbrdo – onimizacja apel. *brdo*, substant. predl. *zveze pod brdom*, transonimizacja iz orn”; „Kobilnik – priponi *-n* in *-ik* z univerb. **Kobilni pašnik*, transonimizacja iz mtn”; „Nart – onimizacja apel. *rt*, substant. predl. *zveze na rtu*, transonimizacja iz mtn”; „Zagribovca – priponi *-ov* in *-ica* z univerb. **Grivova senožet*, substant. predl. *zveze za Gribovco*, transonimizacja iz mtn”.

Rozdział ósmy to związane wnioski (*Sklepi*, s. 169–170). Natomiast rozdział dziewiąty zawiera *Słownik wschodniotolmińskich toponimów* (*Slovar vzhodnotolmińskih toponimov*, s. 171–237). Ograniczę się do zacytowania dwóch haseł z tego słownika (LISEC, s. 201; LONIK, s. 205):

LISEC, v virih 1579 u *lisiz*, 29.X.1665 *de Lisiz*, *de Lisaz*, 21.VIII.1669 *Lisiz*, 20.II.1729 *Lisz* (LBap I, III Podm), ok. 1775 *Lisiz*, 1780 *Lishiz*, 1822 zaselek *Lizchiz*, *Lischiz*, hrib *Lischitz*, mtn *Lisitz*, 1885 *Lisc*, 1894 *Lisec*. Sodobne imenske oblike so: *Lisec*, *-sca* m. sg., v *Liscu*, *liščarski*, *liščarji*, nar. *Lisc*, orn in ojk v k.o. Kneža.

Krajevno ime je nastalo s transonimizacijo iz gorskega imena *Lisec*, na katerem je nastalo naselje. Gorsko ime *Lisec* je nastalo s poenobesedenjem iz **Lis hrib* v pomenu ‘plešast, neporaščen’ (Badjura 1953: 265, Snoj 2009: 236). Gorsko ime *Lisca* pri Sevnici je verjetno nastalo s flektivno derivacijo iz roditeljske oblike imena *Lisec*, ali pa s poenobesedenjem iz **Lisa gora*: **Lisica*, z redukcijo *Lisca*. Prim. hdn *Liščák*, pritek Knežice v k.o. Kneža. Ime je izpeljano iz orn *Lisec* s pripono **-jakъ* in ne iz apel. *list* ‘ploščat del rastline’, kot je menil Bezljaj (1956: 245). Gl. tudi ojk ⇒ *Zalisec*.

LONIK, v virih 1822 *na Lamceu* (!), 1872 *Lonek*, 1900 *Lonik*, 1968 *Lónik*, TTN5 *Lonik*. Sodobne imenske oblike so: *Lónik*, -a m. sg., *na Lóniku*, *Lónikarjev* in *lónikarski*, *Lónikar(ji)*, soriško- in rutarskonem. *lonjékX* (Kranzmayer, Lessiak 1983: 101), zas. vasi ⇒ *Stržišče* v k.o Stržišče.

Ime zaselka je nastalo s tranonimizacijo iz ledinskega imena *Lónik*, to pa z onimizacijo soriško- in rutarskonem. apelativa, ki ustreza nvn. *Langeck* 'dolgo brdo'.¹⁰⁶ Na območju tirolske kolonizacije v Sorici in Nemškem Rutu (⇒ *Rut*) se v gorskih in ledinskih imenih zelo pogosto pojavlja apelativ *Eck*, ki ima slovenski ustreznik *brdo* 'koleno, pomol, rt, kolk, ki štrli iz pobočja hriba', prim. 1515 zapis *Undter dem Eckh* za ⇒ *Podbrdo*, 1523 *Peterlinseckh* za ⇒ *Petrovo Brdo*, ime rovtarske kmetije *Matrèk* v Poreznu, izpričano 1591 kot *Mitrecha* (< **Mittereck* 'srednje brdo'), ledinsko ime *Marhèk* v Stržiščah (< **Markeck* 'mejno brdo'), gorsko ime *Hóldrnek* v Rutu (< **Holderneck* 'bezgovo brdo'), ledinsko in vodno ime *Žbajnk* v Hudajužni (< **Schweineck* 'svinjsko brdo'), v Podbrdu nastali priimek ⇒ *Kaltnekar* (← **Kalteneck* 'mrzlo brdo'), na soriškem ozemlju nastali priimek ⇒ *Torkar* (← **Toreck* 'vratno brdo').

Pozostałe części omawianej monografii wymieniłem na początku recenzji. Chciałbym jeszcze dodać, że *Aneks* zawiera bardzo interesujące, niezwykle dokładne i ważne materiały. Wymienię kilka spośród siedmiu obszernych dodatków: porównawcza statystyka osób z różnych miejsc zamieszkania poświadczonych w źródłach z 1515 i 1523 roku; wykaz nazwisk z poszczególnych wsi w źródłach z 1515 i 1523 roku; inny wykaz nazwisk (udokumentowanych w źródłach z 1515 i 1523 roku i istniejących do dzisiaj); wykaz 72 nazwisk, które są poświadczone dopiero po 1550 roku i są znane do dzisiaj. Zawartość tych dodatków i ich opracowanie świadczą o wielkiej pracowitości S. Torkara. Indeks zawiera prawie 280 nazwisk językoznawców i filologów z krajów słowiańskich i niesłowiańskich – autorów cytowanych prac, co świadczy o szerokich horyzontach Autora książki.

Monografię S. Torkara cechuje „benedyktyńska” pracowitość i akrybia, obszerna podstawa materiałowa, uwzględnienie wielu źródeł materiału i obszerna literatura przedmiotu, nowoczesna metodologia onomastyczna i ogólnojęzykoznawcza, ogólnosłowiański kontekst językowy i językoznawczy, wykorzystanie wiedzy historycznej i etnograficznej, ścisłość wyrażająca się m.in. w stosowaniu metody statystycznej.

Praca w pełni zasługuje na wysoką ocenę, którą sformułowali recenzenci wydawniczy – prof. A. Frančič, prof. M. Furlan i prof. A. Loma. Dobrze się stało, że Wydawnictwo zamieściło na tylnej okładce fragmenty dwóch opinii.

Dodam jeszcze, że nie znam naukowej książki onomastycznej, która przedstawiałby z tak zdumiewającą dokładnością materiał i wyniki jego szeroko zakrojonej analizy. Ambitni onomaści (z krajów słowiańskich i niesłowiańskich) powinni zapoznać się z treścią tej monografii, a przynajmniej z metodą opracowania obszernego zagadnienia. Takie dzieło nie może powstać w krótkim czasie – wymaga ono długiego okresu ekscerpacji źródeł, badań terenowych, analiz słowotwórczych, semantycznych, etymologicznych itd., stosowania różnych ujęć teoretyczno-metodologicznych, wszechstronnych przemyśleń i ich modyfikacji.

Uważam, że książka jest wybitną pozycją naukową. Wydawnictwu należą się również gratulacje za wzorową postać edytorską omówionej i ocenionej książki.

Literatura [References]

- Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*, t. 1–2, red. E. Rzetelska-Feleszko, A. Cieślakowa, przy współudziale J. Dumy, Warszawa 2002–2003.
- Toporišič J., 1992, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana.
- Torkar S., 2010, *Slovanski antroponimi v toponimiji Tolminske*, „Jezikoslovni zapiski”, letn. 16, št. 1, s. 7–23.
- Torkar S., 2020, *Zgodovinska antroponimija in toponimija vzhodne Tolminske*, Ljubljana.
- Trpin D., 1994, *Viri za zgodovino Tolminskega w starejših fondih in zbirkah Arhiva Slovenije do leta 1783*, „Kronika”, letn. 42, št. 1, s. 15–20.

Summary

A model monograph of Slovenian antroponymy and toponymy

The S. Torkar book that is discussed and reviewed in this article deals with historical antroponymy and toponymy of eastern Tolminsko region in north-western Slovenia.

Written with the diligence and meticulousness of a Benedictine monk, the monograph features a wide-ranging array of material, multiple sources and extensive subject literature, state-of-the-art onomastic and general linguistic methodology, references to general Slavic language and linguistic, use of historical and ethnographic knowledge, and precision shown by the use of, among others, the statistical method I believe that this book is an eminent piece of scholarly literature.

Keywords: Slovenian language, antroponymy, toponymy, Tolminsko.